

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ І ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Цюняк О. П.

ВСТУП

Система вищої освіти України зазнає змін, що зумовлено глобальними процесами цифровізації та стрімким поширенням технологій штучного інтелекту, які дедалі активніше інтегруються у процеси здобуття знань, наукових досліджень і професійної підготовки майбутніх фахівців, змінюючи ролі викладачів і здобувачів вищої освіти.

Актуальність дослідженої проблеми пояснюється низкою чинників. По-перше, стрімкий розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту змінює традиційні форми навчання, що актуалізує потребу переосмислення ціннісних орієнтирів академічної культури здобувачів вищої освіти. По-друге, зміна ролей викладача і студента від репродуктора знань до фасилітатора та активного суб'єкта пізнавальної діяльності вимагає формування інноваційних компетентностей, критичного мислення, здатності до самостійного пошуку й оцінки інформації, інтеграції знань у практичну діяльність. По-третє, поширення цифрових ресурсів та інструментів штучного інтелекту обумовлює появу нових вимог до академічної доброчесності, етики використання інформації та прозорості наукової діяльності.

Нині цифрові технології та засоби штучного інтелекту є інструментами, які активно використовуються в освіті і сприяють підвищенню її якості. Більшої уваги до проблеми цифровізації вищої освіти почали приділяти у період пандемії, спричиненої поширенням коронавірусної інфекції, та переходу закладів вищої освіти на дистанційне і змішане навчання. З позицій сьогодення, воєнні події, які відбуваються на території України, також актуалізували необхідність прискореного впровадження цифрових технологій у освітній процес для забезпечення безперервності навчання, доступу до освітніх ресурсів та підтримки психологічної і соціальної адаптації усіх учасників освітнього процесу в умовах невизначеності.

Окреслена тенденція засвідчує про зростаючу залежність суспільства від діяльності закладів вищої освіти, ключовим завданням яких є підготовка майбутніх фахівців до виконання соціальної ролі. Без сумніву, ця підготовка ґрунтується не лише на здобутих у процесі

навчання знань, умінь і навичках, а й на формуванні духовних, морально-етичних та національно-культурних цінностей. Особливого значення набувають толерантність, доброчесність і **академічна культура**, які визначають якість професійної та громадянської самореалізації майбутніх фахівців, здатний ефективно конкурувати на ринку праці.

У цьому контексті зростає потреба у переосмисленні цінностей академічної культури здобувачів вищої освіти, яка б гармонійно поєднувала традиційні гуманістичні та наукові цінності з інноваційними компетентностями, необхідними для життя й діяльності в цифровому суспільстві. Серед таких цінностей важливими є чесність, справедливість, довіра, відповідальність, а також повага до інтелектуальної власності.

В Україні формування академічної культури регламентується низкою нормативних документів, серед яких: Закон України «Про освіту» (2017)¹, що визначає права і обов'язки учасників освітнього процесу та окреслює принципи академічної доброчесності; Закон України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами)², який регламентує стандарти академічної доброчесності, етичні принципи наукової діяльності та організацію освітнього процесу у закладах вищої освіти; Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (2019)³, що встановлює етичні стандарти поведінки здобувачів освіти та педагогічних працівників у сфері освіти та науки; Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки (2020)⁴, у якій підкреслюється важливість формування у здобувачів освіти цінностей академічної культури та етичної поведінки.

Безумовно, використання інноваційних цифрових платформ, інтерактивних технологій і засобів штучного інтелекту відкриває перспективи для активного навчання та наукових досліджень, забезпечує доступ до інформаційних ресурсів, детермінує появу нових форматів навчання, розширює можливості академічної мобільності та міжкультурної взаємодії. Проте, водночас обумовлює ризики, пов'язані з формалізацією знань, зниженням ролі критичного мислення та аналітичних навичок, порушенням академічній доброчесності. Саме

¹ Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

² Закон України «Про вищу освіту» (зі змінами). 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

³ Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (2019). URL: <https://surli.cc/utbnlg>.

⁴ Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки. 2020. URL: <https://surli.lt/lulbru>.

тому трансформація цінностей академічної культури є ключовим чинником забезпечення якості освіти та підготовки конкурентоспроможного фахівця, що поєднує інноваційність, критичність, відповідальність, доброчесність і здатність до саморозвитку.

1. Базові поняття дослідження у вимірі дефінітивного аналізу

Дослідження цінностей академічної культури є актуальним у контексті сучасної вищої освіти, оскільки вони визначають не лише якість освітнього процесу, а й формують етичні та професійні стандарти поведінки усіх учасників освітнього процесу. Цінності академічної культури виконують функцію своєрідного «компасу», який орієнтує здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників у навчально-науковій діяльності та взаємодії з колегами. У свою чергу, це зобов'язує заклади вищої освіти не тільки підвищувати якість навчання, а й формувати в майбутніх фахівців *академічну культуру* – культуру, яка включає всі види, форми і рівні суспільної свідомості, освіти і виховання⁵.

Вбачаємо необхідність у тому, щоб визначитися із понятійним апаратом у межах означеної проблеми. Схарактеризуємо поняття «культура», «академічна культура», «цінності», «цифровізація», «штучний інтелект» у вимірі сучасної науки.

Етимологічно поняття «академічна культура» виникло на перетині дефініцій «академічний», «культура» та «освіта». Так, у Національному освітньому глосарії термін «академічний» (academic) визначається як те, що стосується освіти, навчання, викладання та наукових досліджень⁶.

Поняття «культура» (лат. cultura – обробка, виховання, розвиток) у соціологічному та педагогічному контексті трактується як система цінностей, норм і смислів, що формує та відтворює соціокультурний досвід і забезпечує передачу знань, моральних і етичних орієнтирів, а також стимулює розвиток критичного мислення і творчих здібностей особистості.

У сучасному науковому дискурсі «академічна культура» тлумачиться як багатовимірний феномен, який інтегрує знання, цінності, моральні та етичні норми, традиції університетської науки та педагогічні практики, визначає стандарти поведінки в освітньому середовищі,

⁵ Семенов О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти: *навч. посіб.* Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. 216 с.

⁶ Кремень В. (ред.). Національний освітній глосарій: вища освіта. 2-є вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В.Захарченко та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»». 2014, 100 с.

формує ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти і є ключовим чинником розвитку професійної, соціальної та духовної компетентності.

Феномен академічної культури розглядають у різних наукових галузях дослідники М. Вовк, Т. Добко, І. Забіяка, І. Пак, В. Ромакін, О. Семеног, Г. Хоружий, К. Шовш та ін.

В. Ромакін інтерпретує *академічну культуру* як інтелектуально-етичну систему, що об'єднує цінності, мотивації, переконання та способи сприйняття, які формують та регулюють професійну діяльність у сфері освіти та науки⁷.

За визначенням австралійської дослідниці К. Пайлмус (С. Pielmus), *академічна культура* розглядається як сукупність глибоких переконань, цінностей, символів, норм, звичок і традицій, які передаються новим членам освітньої організації⁸.

І. Забіяка окреслює *академічну культуру* як комплексну систему цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності та принципів комунікації, яка формується на основі педагогічно адаптованого досвіду науково-пізнавальної діяльності суб'єктів професійного розвитку⁹. Дослідниця стверджує, що до академічної культури належать такі основні складники:

академічна діяльність, що охоплює: навчальну складову (читання лекцій, організацію самостійної роботи студентів, керівництво їхніми науковими дослідженнями, методичну роботу викладачів; наукову складову (проведення теоретичних досліджень, архівної роботи, лабораторних дослідів та експериментів, опитувань, експедицій та інших наукових заходів);

академічні інститути, включаючи університети, наукові товариства, бібліотеки та архіви, наукові фонди, лабораторії, а також віртуальні науково-освітні портали;

академічне письмо, що передбачає підготовку публіцистичних, популярних, наукових і методичних текстів, кваліфікаційних робіт (статей, есе, доповідей на конференціях, монографій, наукових перекладів, дипломних і випускових робіт);

⁷ Ромакін В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Педагогіка». Т.136. Вип. 123. 2010. С. 34–41.

⁸ Pielmus С. An overview of academic culture. A study on law enforcement education. *Revista academiei forțelor terestre*. № 3 (83). 2016. S. 220–226. URL: https://www.armyacademy.ro/reviste/rev3_2016/Pielmus.pdf.

⁹ Забіяка І.М. Теоретичні аспекти формування академічної культури студентів в умовах сучасного університету. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 144–150.

академічна інформатика, яка включає формування бібліографічної компетентності, використання каталогів, баз даних, індексів наукового цитування та віртуальних наукових джерел;

академічна комунікація, що охоплює участь у конференціях, академічну риторичку, професійну етику авторів і викладачів, дотримання академічного права, а також організацію науково-кваліфікаційних заходів (захистів кваліфікаційних робіт, презентацій книг тощо);

академічна мобільність викладачів і здобувачів вищої освіти;

академічний менеджмент, який передбачає управління та організацію академічних інститутів і проєктів, академічний фандрайзинг, підготовку грантових проєктів;

підвищення кваліфікації та академічного статусу, що включає неформальну та інформальну освіту, здобуття додаткових компетентностей і розвиток професійного рівня учасників освітнього процесу.

Вважаємо, що така система не лише регулює взаємодію в академічному середовищі, а й забезпечує ефективну соціалізацію, розвиток професійних компетентностей та формування етичних і когнітивних цінностей у здобувачів вищої освіти. Академічна культура є «простором», що сприяє саморозвитку, критичному мисленню та відповідальному засвоєнню знань, закладаючи фундамент для подальшої наукової та професійної діяльності.

О. Семеног виділяє основні риси академічної культури, до яких належать: культура навчання в університеті, етичні цінності, ustalені традиції, норми та правила проведення наукових досліджень; мовна культура наукового спілкування; професійна субкультура наукового співтовариства; а також соціальна та моральна відповідальність за процес і результати наукової діяльності. Ці характеристики формуються в межах культурно-освітнього простору закладу освіти і визначають стандарти поведінки, комунікації та професійної взаємодії здобувачів вищої освіти¹⁰. Дослідниця у структурі академічної культури визначає компоненти: аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний та поведінково-інтерактивний, кожен з яких має власне змістове наповнення і знаходить відображення у різних аспектах академічної діяльності. Зокрема, вони проявляються у культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, а також у культурах академічного читання, письма та грамотності.

¹⁰ Семеног О. Формування академічної культури педагога-дослідника в умовах цифрового творчого середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Т. 62. № 6. 2017. С. 240–251.

За переконаннями В. Кубко, *академічна культура* включає культуру навчання в закладі освіти, систему цінностей, традицій, норм і правил проведення наукових досліджень, а також наукову комунікативну культуру, культуру високої духовності та моралі, культуру спілкування, наукової праці й соціальну та моральну відповідальність за результати досліджень. До академічної культури належать також культура толерантності та педагогічного оптимізму, які формуються в культурно-освітньому просторі закладу освіти. Особливо важливим є формування ціннісних орієнтирів у період глобалізаційних процесів у суспільстві, що передбачає водночас і переоцінку традиційних цінностей¹¹.

У контексті дослідження доцільно зосередитися на філософському розумінні поняття «*цінність*», яке слугує методологічним підґрунтям для аналізу трансформацій академічних цінностей у цифрову епоху і дозволяє розкрити глибинні смисли академічної культури.

У Філософському словнику соціальних термінів «*цінність*» визначається як духовне формоутворення, що проявляється через моральні та естетичні категорії теоретичних систем, утопічні образи, соціальні ідеали та слугує критерієм оцінки дійсності людини¹². З практичного та соціокультурного погляду *цінності* виконують функцію орієнтирів у поведінці, мисленні та професійній діяльності людини, формують її світогляд і визначають пріоритети у взаємодії з оточуючим світом. Загальновідомо, що в освітньому контексті цінності є важливим елементом академічної культури, оскільки сприяють розвитку моральної і соціальної відповідальності, критичного мислення, академічної доброчесності.

Принагідно зазначимо, що одним із першочергових завдань у напрямку цифровізації освітнього процесу у закладах вищої освіти є чітке окреслення сутності поняття «*цифровізація*» та визначення її основних орієнтирів в освіті.

У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки зазначено, що *цифровізація* – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто, створює кіберфізичний простір¹³.

В освіті цифровізація спрямована на забезпечення безперервності процесу навчання, тобто *life-long-learning* – навчання протягом

¹¹ Кубко В. П. Аксіологічний вимір академічної культури. *Культурологічний альманах*. (4), 2022. С. 118–124. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.14>.

¹² Андрущенко В. (заг. ред.). Філософський словник соціальних термінів. Київ ; Харків : Корвін. 2005. 672 с.

¹³ Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

життя. Водночас зауважимо, що цифровізація освіти безпосередньо залежить й від рівня володіння цифровими технологіями викладача. Як показує досвід, до першочергових завдань розвитку вищої освіти в умовах цифровізації слід віднести не лише ресурсне наповнення освітнього середовища сучасними цифровими засобами навчання, а й підготовку викладачів та здобувачів вищої освіти до ефективного їх використання.

Цифрові технології в сучасному світі – це не лише інструмент, а середовище існування, яке відкриває нові можливості: навчання в будь-який зручний час, безперервну освіту, можливість проектувати індивідуальні освітні маршрути, зі споживачів електронних ресурсів стати творцями. Цифровізація освіти передбачає застосування здобувачами мобільних і інтернет-технологій, розширюючи горизонти їх пізнання. Продуктивне застосування цифрових технологій, включення студентів у самостійний пошук, відбір інформації, участь в проєктній діяльності формує у них компетенції XXI століття¹⁴.

На думку Цюняк О.П., цифровізація вищої освіти повинна розпочатися із створення базових інформаційних сервісів, які використовуються в освітньому процесі; цифрових бібліотек, що забезпечують доступ здобувачів вищої освіти або викладачів до наукової літератури з будь-яких пристроїв, незалежно від місця знаходження і часу доби; стимулювання створення нових цифрових спільнот та інновацій на всіх етапах освітнього процесу та ін.; використання цифрових технологій для інформування абітурієнтів із різних питань освітнього процесу, що важливо як для вітчизняних вступників, так і для потенційних закордонних абітурієнтів; створення системи зворотного зв'язку зі студентами тощо.

Упродовж останніх років в освітній і науковий простори стрімко увійшли технології штучного інтелекту (ШІ), що трансформують економіку і суспільство, а також символізують новий етап не тільки в історії цифрових технологій, а й у розвитку сучасної системи вищої освіти.

Істотні зміни, пов'язані з упровадженням технологій штучного інтелекту у систему вищої освіти, зокрема в освітній та дослідницькій діяльності, у сучасних умовах характеризуються за кількома ключовими напрямками^{15 16}:

¹⁴ Цюняк О. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти. Монографія. 2021. Івано-Франківськ, Кушнір Г.М. С. 9–23.

¹⁵ Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial Intelligence in higher education: The state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1).2023. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00392-8>.

– *оцінювання* – автоматизоване вимірювання результатів навчання, відстеження динаміки навчального прогресу, аналіз ставлення студентів до навчання, а також організація індивідуального й групового оцінювання;

– *прогнозування освітнього статусу* – передбачення ймовірності відрахування студентів, виявлення груп ризику, визначення інноваційного потенціалу, кар'єрних орієнтацій та рівня задоволеності навчанням з метою покращення освітнього досвіду;

– *асистування* – підтримка студентів у процесі здобуття освіти, зокрема через застосування антропоморфних цифрових агентів, віртуальних помічників і програм адаптивної взаємодії;

– *тьюторинг* – індивідуалізація освітнього процесу шляхом розробки персоналізованих стратегій і підходів відповідно до потреб і особливостей здобувачів освіти;

– *управління навчанням* – використання аналітики освітніх даних для формування індивідуальних та групових траєкторій навчання, оптимізації навчальних планів і програм, а також для організації інструктивного супроводу та ефективного розподілу студентів.

Можливості імплементації штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, найбільш виразно проявляються у процесах викладання й навчання. Зокрема, вони охоплюють такі напрями: генерування альтернативних способів формулювання ідей; участь в академічних дискусіях шляхом опонування й надання додаткових аргументів; вивчення та розв'язання проблемних завдань, зокрема у форматі коучингу; створення навчального контенту (підбір дискусійних питань чи навчальних кейсів); персоналізований супровід студентів та надання зворотного зв'язку в режимі реального часу на основі даних, отриманих від студентів і викладачів; удосконалення навчальних планів і програм; аналіз і інтерпретація даних; динамічне оцінювання навчальних досягнень із можливістю швидкої корекції освітньої траєкторії; використання як самостійного інструмента, так і в інтегрованому форматі у межах цифрових освітніх систем і платформ закладів вищої освіти¹⁶; самоосвіта й самовдосконалення здобувачів, розширення доступу до освітніх ресурсів; підтримка персоналізованого та комплексного навчання; зменшення навантаження на викладачів, що сприяє підвищенню ефективності реалізації ключових освітніх

¹⁶ Ouyang, F., Zheng, L., & Jiao, P. Artificial Intelligence in Online Higher Education: A systematic review of empirical research from 2011 to 2020. *Education and Information Technologies*, 27(6), 2022. Pp. 7893–7925. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-10925-9>.

¹⁷ Sabzalieva, E., & Valentini, A. ChatGPT and artificial intelligence in higher education: quick start guide. UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean. 2023. URL:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146.locale=en>.

завдань¹⁸. У аспекті зазначеної проблеми цей процес має подвійний характер: з одного боку, відкриваються нові можливості для доступу до знань, автоматизації дослідницьких процесів, персоналізації навчання, розвитку навичок критичного мислення та цифрової грамотності; з іншого постають виклики, пов'язані з етикою використання ШІ, збереженням академічної доброчесності, уникненням інтелектуальної пасивності та формуванням відповідального ставлення здобувачів вищої освіти до новітніх технологій.

Очевидно, застосування ШІ у навчанні та науці актуалізує потребу переосмислення цінностей академічної культури. Адже, традиційні орієнтири – прагнення до істини, самостійність мислення, академічна свобода, відповідальність і доброчесність – поєднуються з новими цінностями цифрової доби: відкритістю знань, міждисциплінарністю, гнучкістю, інноваційністю, здатністю до ефективної співпраці у віртуальному середовищі.

Таким чином, теоретичне обґрунтування базових понять дослідження у вимірі дефінітивного аналізу дає підстави для розгортання подальшої роботи щодо уточнення структури й змісту цінностей академічної культури здобувачів вищої освіти та визначення особливостей їх трансформації в умовах цифровізації та розвитку штучного інтелекту.

2. Змістові виміри та ієрархія цінностей академічної культури здобувачів вищої освіти

Стрімкий розвиток цифрових технологій і поява штучного інтелекту зумовили переосмислення традиційних підходів до розуміння академічної культури та її складових. У класичному розумінні академічна культура ґрунтувалася на здатності здобувачів вищої освіти опановувати великий обсяг знань, аналізувати джерела та критично осмислювати інформацію. У епоху ШІ цінність знання зміщується від запам'ятовування фактів до вміння ефективно знаходити і обробляти інформацію за допомогою цифрових інструментів, інтегрувати дані з різних джерел, критично оцінювати достовірність інформації, створеної технологіями ШІ.

У цифровому освітньому середовищі закладів вищої освіти суттєво змінюються вимоги до професійної діяльності викладачів. Поряд із традиційними функціями набувають значення нові компетентності, серед яких: знання дидактичних властивостей цифрових освітніх ресурсів, вміння їх створювати та ефективно використовувати; володіння технологіями онлайн-взаємодії; застосування мережних

¹⁸ Farrokhnia, M., Banihashem, S. K., Noroozi, O., & Wals, A. A SWOT analysis of CHATGPT: Implications for educational practice and Research. *Innovations in Education and Teaching International*, 2023. 1–15. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2195846>

сервісів для підтримки навчальної мотивації; використання сучасних підходів до оцінювання результатів навчання у форматі дистанційного та змішаного навчання. Для ефективної роботи в умовах цифрового освітнього простору необхідною є спеціальна підготовка викладачів, спрямована на формування їхніх цифрових компетентностей і цифрової культури¹⁹. Разом з тим, у цифровому середовищі здобувачі вищої освіти стають активними учасниками, взаємодіють з викладачами та одногрупниками через онлайн-платформи, форуми, відеоконференції, що сприяє розвитку партнерських відносин. Використання онлайн-ресурсів, електронних бібліотек, баз даних дозволяє студентам самостійно формувати питання та отримувати зворотний зв'язок від науково-педагогічних працівників.

Штучний інтелект поступово перетворюється на потужний інструмент у освітньому процесі. Застосування технологій ІІІ відкриває можливості для персоналізації освіти, зокрема через надання індивідуальних рекомендацій щодо навчальних матеріалів, тестів та вправ, які відповідають рівню підготовки, потребам і зацікавленностям студента.

Отже, розвиток цифрового освітнього середовища зумовлює переосмислення традиційної ролі викладача, який із носія знань перетворюється на фасилітатора, наставника й модератора освітнього процесу, тоді як студенти є активними учасниками пізнавальної діяльності та співтворцями індивідуальних освітніх траєкторій. У результаті **цінність авторитарності поступається місцем цінності співпраці, партнерства та академічного діалогу.**

Сучасні освітні трансформації, зумовлені глобалізаційними процесами, цифровізацією та стрімким зростанням обсягів інформації, актуалізують інші пріоритети в системі оцінювання результатів навчання. Нині важливого значення набуває не лише засвоєння готових знань, а передусім уміння критично аналізувати різноманітні інформаційні потоки, виявляти маніпулятивні або упереджені матеріали, оцінювати достовірність і надійність джерел. Як зазначає В. Кремень, «сучасна освіта має не стільки передавати готові знання, скільки формувати здатність людини мислити, навчатися і діяти в нових умовах»²⁰.

У цьому контексті здобувачі освіти повинні оволодіти не тільки знаннями, а й інструментами їх критичного осмислення, що сприяє

¹⁹ Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Кобися В. М., Люльчак С. Ю. Роль цифрового освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні диджитальної культури студентів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 71. 2024. С. 5–21.

²⁰ Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. УПДЖ, 2015. № 1. С. 8–15.

формуванню стійкої інтелектуальної позиції. Крім того, важливою стає здатність застосовувати набуті знання в нових і міждисциплінарних контекстах, що сприяє формуванню гнучких компетентностей і готовності до вирішення нестандартних завдань. У зв'язку з цим, особливої уваги набувають такі цінності академічної культури, як *інтелектуальна автономність*, яка передбачає здатність до самостійного мислення та ухвалення рішень; *критичність*, що допомагає уникати стереотипів і поверхових оцінок; а також *творчий підхід*, який відкриває простір для пошуку нових ідей і нестандартних рішень. Це, у свою чергу, підвищує *значущість таких цінностей, як інтелектуальна автономність, критичність та творчий підхід до вирішення завдань.*

Традиційно академічна доброчесність розглядалася переважно у вимірі дотримання правил цитування, належного оформлення покликань на використані джерела та уникнення плагіату. Однак, стрімке поширення цифрових технологій і технологій штучного інтелекту зумовило появу нових викликів у цій сфері, які потребують особливої уваги наукової та освітньої спільноти. По-перше, значного поширення набуло використання автоматично згенерованих текстів, створених за допомогою мовних моделей (ChatGPT, Jasper та ін.). Часто здобувачі вищої освіти подають подібні матеріали як власні наукові чи навчальні роботи, що ставить під сумнів автентичність результатів та знижує рівень інтелектуальної самостійності. По-друге, поширеною практикою є застосування онлайн-сервісів машинного перекладу (Google Translate, DeepL тощо). Незважаючи на їхню ефективність у пришивдженні роботи з іншомовними текстами, такі інструменти часто продукують кальковані конструкції, семантичні викривлення чи стилістичні невідповідності. Використання таких перекладів без подальшої наукової редакції та належного зазначення джерела оригіналу може розглядатися як порушення академічної доброчесності. По-третє, викликає занепокоєння алгоритмічне створення контенту, зокрема автоматичне формування бібліографічних списків та анотованих оглядів. Нерідко такі системи генерують некоректні або навіть неіснуючі покликання, що дискредитує наукову роботу та порушує принцип достовірності наукових результатів. Особливої уваги потребує питання самоплагіату, що полягає у повторному використанні власних публікацій чи їхніх фрагментів без відповідного покликання. Ця проблема особливо актуалізується в умовах відкритого доступу до наукових текстів та цифрових архівів.

Таким чином, сучасне розуміння академічної доброчесності виходить за межі традиційних норм цитування й передбачає формування культури використання цифрових інструментів, що потребує від науковців та

здобувачів вищої освіти високого рівня відповідальності, уміння працювати з інформаційними ресурсами та дотримуватися етичних стандартів у процесі наукової і навчальної діяльності.

З огляду на викладене, можна констатувати, що в умовах цифровізації освітнього простору особливого значення набуває **посилення ролі таких цінностей, як відповідальність, доброчесність та відкритість**, які стають визначальними чинниками збереження довіри до результатів наукової та освітньої діяльності.

У традиційній освітній парадигмі домінувало уявлення про індивідуальний успіх як головний критерій навчальної діяльності. Як показує досвід, у сучасному цифровому середовищі дедалі важливішими стають командні форми роботи, міждисциплінарні дослідження та колективні освітні проекти. Доцільно виокремити досвід Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, який наочно демонструє зазначені тенденції. Так, у 2018 р. в університеті відбулися перші міждисциплінарні захисти магістерських робіт, у процесі яких було об'єднано зусилля викладачів і здобувачів із різних галузей – педагогіки, мистецтва, технічних наук – для створення комп'ютерних навчальних ігор («Мандрівка Гаманця», «Колосок»), спрямованих на розвиток навичок фінансової грамотності здобувачів початкової освіти у рамках STEAM-програмування (https://pnu.edu.ua/blog/2018/12/18/6934/?utm_source=chatgpt.com). Такі ініціативи засвідчують, що колективна праця є важливим чинником розвитку творчості та наукового зростання. Крім того, командні форми роботи підсилюють відчуття академічної спільноти, розвивають культуру партнерства та взаємодопомоги, що є ключовими засадами академічної культури.

Університет також активно реалізує міжнародні проекти. Зокрема, у межах консорціуму EDUC-WIDE налагоджено співпрацю з університетами Масарика, Кальярі, Потсдама, Печа та іншими європейськими закладами вищої освіти. Спільні дослідження охоплюють проблематику «Open Science», «зеленої» економіки та цифрової трансформації. У 2023 р. ПНУ отримав грантове фінансування в межах програми Horizon Europe у розмірі 3,5 млн євро на реалізацію зазначених напрямів (https://pnu.edu.ua/blog/2024/11/13/63148/?utm_source=chatgpt.com).

Варто наголосити, що здобувачів вищої освіти неодноразово отримували високі відзнаки. Зокрема, на Всеукраїнському фестивалі інновацій (2025) перші місця посіли два студентські командні проекти: Mobile app STUDENTKEY (І. Бойчук) та Smart Shield – автомат для виготовлення гідрогелевих плівок, створений командою студентів бакалаврату, магістратури й аспірантури (https://pnu.edu.ua/blog/2025/05/24/70082/?utm_source=chatgpt.com)

Прикладом партнерської взаємодії з регіональною спільнотою став круглий стіл, організований у 2018 р. спільно з ініціативою «Агенти змін», у ході якого студенти-економісти та соціологи долучилися до розроблення стратегічних напрямів розвитку Івано-Франківського регіону (https://pnu.edu.ua/blog/2018/06/15/2356/?utm_source=chatgpt.com). На нашу думку, командні проєкти, стартапи, ініціативи із громадами та культурними закладами формують у всіх учасників освітнього процесу соціальні, організаційні, креативні й дослідницькі компетентності, які є ключовими у глобалізованому й цифровому світі.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що заклад вищої освіти є простором формування ціннісних орієнтирів, розвитку критичного мислення, інноваційності та соціальної відповідальності і сприяє інтеграції національної науки й освіти у світовий простір, здійснює підготовку конкурентоспроможних фахівців та відповідальних громадян, які активно впроваджують цифрові та інноваційні практики, формують освітнє середовище, орієнтоване на відкритість, співпрацю й кросдисциплінарність, що зумовлює *переорієнтацію від цінностей локальної замкненості до цінностей відкритості, толерантності й міжкультурного діалогу*.

В умовах стрімкої цифрової трансформації та динамічних змін на ринку праці формується нова цінність – *безперервність навчання протягом життя* (lifelong learning). Беззаперечно, що в умовах війни важливого значення набувають питання створення безпечного, здорового, комфортного освітнього середовища та формування ключових компетентностей, зокрема компетентності «уміння вчитися», яку доповнили в новій редакції Закону України «Про освіту» як «уміння вчитися впродовж життя». Ця компетентність передбачає розуміння цінності знань, формування індивідуального досвіду участі здобувачів освіти у навчально-виховному процесі, уміння ставити цілі й досягати їх, бажання організовувати свою діяльність для досягнення успішного результату, оволодіння навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки, проєктування власної траєкторії розвитку впродовж життя. Слід пам'ятати, що головним є не предмет, якому навчаємо, а особистість, яку формуємо.

Вважаємо, що основними шляхами формування ключової компетентності «уміння вчитися впродовж життя» у здобувачів вищої освіти є створення стійкої ціннісної основи та внутрішньої мотивації до саморозвитку; опанування навичок критичного мислення й самостійного прийняття рішень, здатності брати на себе відповідальність за результати навчальної та дослідницької діяльності; уміння окреслювати наукові й практичні проблеми та знаходити нестандартні шляхи їхнього розв'язання, спираючись на власний досвід і

міждисциплінарні знання. Важливими умовами є також стимулювання пізнавальної ініціативи студентів, залучення їх до науково-пошукової та проєктної діяльності, розвиток креативності й інноваційного мислення. Досягнення сформованості цієї компетентності можливе за умови навчання здобувачів вищої освіти умінню організовувати власну освітню траєкторію, усвідомлювати цілі професійного й особистісного зростання, здійснювати рефлексію, контролювати та об'єктивно оцінювати результати своєї праці, а також ефективно комунікувати й співпрацювати в академічному середовищі. Саме ці вміння забезпечують студентам здатність адаптуватися до нових викликів освітнього й професійного середовища, що зумовлює ***значущість гнучкості, самоосвітньої мотивації та готовності до постійного оновлення знань і компетентностей.***

ВИСНОВКИ

Аналіз трансформаційних процесів у сфері вищої освіти засвідчив, що цифровізація та розвиток технологій штучного інтелекту спричинили істотні зміни в ієрархії цінностей академічної культури здобувачів вищої освіти. Традиційні уявлення про академічну доброчесність, які тривалий час обмежувалися лише дотриманням правил цитування та запобіганням плагіату, доповнилися новими вимірами, пов'язаними з етикою використання цифрових інструментів, алгоритмів та автоматизованих систем. У цьому контексті особливого значення набуває культура роботи з інформаційними ресурсами, уміння інтегрувати технологічні можливості без втрати академічної самостійності та наукової відповідальності. Культура використання ІІІ стає новим виміром академічної доброчесності, що визначатиме якість освітнього й наукового середовища найближчими десятиліттями.

Водночас цифрове освітнє середовище сприяє переорієнтації з індивідуальних моделей успіху на колективні форми співпраці, що проявляється у зростанні ролі міждисциплінарних досліджень, командних проєктів і міжнародної академічної мобільності. Приклади діяльності Карпатського національного університету імені Василя Стефаника підтверджують, що саме колективна наукова і проєктна діяльність у цифровому середовищі стає каталізатором формування нових освітніх цінностей – відкритості, толерантності, академічної доброчесності та соціальної відповідальності.

Отже, трансформація цінностей академічної культури в епоху цифровізації і штучного інтелекту є закономірним процесом, що відображає як глобальні тенденції освітнього розвитку, так і національні особливості, а також потребує подальшого теоретичного осмислення і практичного впровадження інноваційних моделей формування

академічної культури, здатних забезпечити баланс між технологічними можливостями та гуманістичними орієнтирами вищої освіти.

АНОТАЦІЯ

У розділі проаналізовано трансформацію цінностей академічної культури здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації та активного впровадження технологій штучного інтелекту. Виокремлено ключові зміни у ціннісних орієнтирах, що стосуються академічної доброчесності, відповідального використання цифрових інструментів, критичного мислення та етичної поведінки в навчально-науковій діяльності. Показано, що цифрове середовище стимулює колективну та міждисциплінарну роботу, міжнародну академічну взаємодію та розвиток інноваційних компетентностей. Акцентовано увагу на ролі штучного інтелекту як чинника переосмислення академічних цінностей і формування нових підходів до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України «Про вищу освіту» (зі змінами). 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (2019). URL: <https://surli.cc/utbnlg>.
4. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки. 2020. URL: <https://surli.lt/lulbru>.
5. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. 216 с.
6. Кремень В. (ред.). Національний освітній глосарій: вища освіта. 2-вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. Захарченко та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»». 2014, 100 с.
7. Ромакін В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Педагогіка»*. Т. 136. Вип. 123. 2010. С. 34–41.
8. Pieltus C. An overview of academic culture. A study on law enforcement education. *Revista academiei forțelor terestre*. № 3 (83). 2016. S. 220–226. URL: https://www.armyacademy.ro/reviste/rev3_2016/Pieltus.pdf.

9. Забіяка І.М. Теоретичні аспекти формування академічної культури студентів в умовах сучасного університету. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 144–150.

10. Семенов О. Формування академічної культури педагога-дослідника в умовах цифрового творчого середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Т. 62. № 6. 2017. С. 240–251.

11. Кубко В. П. Аксіологічний вимір академічної культури. *Культурологічний альманах*. (4), 2022. С.118–124. URL:<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.14>.

12. Андрущенко В. (заг. ред.). Філософський словник соціальних термінів. Київ ; Харків : Корвін. 2005. 672 с.

13. Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

14. Цюняк О. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти. Монографія. 2021. Івано-Франківськ, Кушнір Г.М. С. 9–23.

15. Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial Intelligence in higher education: The state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1).2023. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00392-8>

16. Ouyang, F., Zheng, L., & Jiao, P. Artificial Intelligence in Online Higher Education: A systematic review of empirical research from 2011 to 2020. *Education and Information Technologies*, 27(6), 2022. Pp. 7893–7925. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-10925-9>.

17. Sabzalieva, E., & Valentini, A. ChatGPT and artificial intelligence in higher education: quick start guide. UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean. 2023. URL:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146.locale=en>.

18. Farrokhnia, M., Banihashem, S. K., Noroozi, O., & Wals, A. A SWOT analysis of CHATGPT: Implications for educational practice and Research. *Innovations in Education and Teaching International*, 2023. 1–15. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2195846>.

19. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Кобися В. М., Люльчак С. Ю. Роль цифрового освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні диджитальної культури студентів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 71. 2024. С. 5–21. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-71-5-22>.

20. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. УПЖ, 2015. № 1. С. 8–15.

Information about the author:

Tsiuniak Oksana Petrivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Primary Education
and Educational Innovations

Vasyl Stefanyk Carpathian National University
57, Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine